

Ключевые слова: юмористические новеллы Карела Чапека, художественный перевод, переводческие интерпретации, адекватность перевода, эквивалентность перевода.

K. SIZOVA

TRANSLATION INTERPRETATIONS OF HUMORISTIC STORIES BY KAREL CAPEK

The article discusses the translation interpretations of humorous stories by Karel Capek. Ways to achieve the adequacy and equivalence of translation, in particular, the transmission of national-cultural and genre-style specificity of works, reproduction of the author's stylistics are explored. A comparative analysis of the translations of stories by Karel Capek into Ukrainian and Russian languages is carried out.

Key words: humoristic stories by Karel Capek, literary translation, translation interpretations, translation adequacy, translation equivalence.

K. SIZOVA

TRANSLATION INTERPRETATIONS OF HUMORISTIC STORIES BY KAREL CAPEK

The article discusses the translation interpretations of humorous stories by Karel Capek. Ways to achieve the adequacy and equivalence of translation, in particular, the transmission of national-cultural and genre-style specificity of works, reproduction of the author's stylistics are explored. The adequacy of the literary translation involves the maximum possible presentation of the aesthetic information contained in the original, in particular: national and cultural specifics, the identification and transmission of the features of the literary direction, reproduction of the individual author's style, including vocabulary, tropes, figures, syntax etc. In this regard, comparative studies of various translation interpretations are important for identifying the most successful and

justifiable methods for the transmission of artistic text in other languages.

The collection of short stories by K. Capek «Tales from Another Pocket» was first published in 1929. Translations of works by K. Capek in Russian began to be created in the 20-ies of the XX century (practically in parallel with the publication of originals), however, the classics are translations made in the 70's (in the Ukrainian language by known philologist and translator K. Zabarylo, and in Russian — by team of Soviet bohemians, who was preparing the seven-volume edition of Capek)

As the comparative analysis of the texts of the collection of K. Capek's «Tales from Another Pocket» and their translations in Ukrainian and Russian shows, the translators generally managed to adequately reflect the peculiarity of the era, transfer the genre and style of the work, and reproduce the author's stylistics.

The Ukrainian translation, masterfully made by K. Zabarylo, is an example of an attempt to reproduce the original as accurately as possible. His translation strategy can be defined as a desire for maximal equivalence.

It is necessary to note the coordinated work of the Russian translation team, which allowed achieving stylistic homogeneity of the text. At the same time, Russian translators of K. Capek's humorous stories, unfortunately, often show a desire to unjustifiably increase the expressiveness of the text, which is manifested at all its levels, especially in lexical and syntactic. The language of the works of K. Capek is rather restrained; he does not have bright epithets, detailed descriptions, etc. Knowingly or unknowingly, translators «decorate» Capek's prose, which leads to a decrease in the equivalence and adequacy of the translation.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2019

УДК 81 367.633 [811.161.2+811.161.1]

ТИМКОВА Валентина

ВИКОРИСТАННЯ ПРИЙМЕННИКА ПРИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА РОСІЙСЬКІЙ МОВАХ

У пропонованій розвідці на основі матеріалів друкованих джерел проаналізовано і відредаговано можливі в українській мові сполучення і ненормативні поєднання із прийменником *при*, подано перелік найчастіше вживаних прийменникових конструкцій, які, як правило, носії мови утворюють на російській кшталт, в усному та писемному мовленні. Зазначено, що під час використання зазначеного прийменника, варто перевірити його вживання за словниками і довідниками, проаналізувати контекст. Зосереджено увагу на неправильному використанні російнізмів «*при тому*», «*при цьому*».

Ключові слова: правильно; неправильно; матеріали видань; відповідники; сполучення з прийменником; українська та російська мови.

DOI: 10.18372/2520-6818.39.13726

© Тимкова В., 2019

Вступ. Важливими текстовими засобами є прийменники. Вони додають будь-якому сполученню слів певного стилістичного значення, відтінку (Дудик П, 2005). Кожна мова має свої особливості у вживанні прийменників. «Навіть у таких близьких мовах, як українська та російська, прийменники використовуються по-різному» (Ющук, 2002). А через недостатні знання українських прийменникових моделей виникає велика кількість помилок у сфері вживання того чи іншого прийменника, особливо це стосується конструкцій із прийменником *при*.

Аналіз досліджень і публікацій. На ненормативне вживання прийменників в українській мові звертають увагу у своїх працях Б. Антоненко-Давидович (1991); І. Вихованець, К. Городенська; М. Волошак; П. Дудик (2005); Л. Мацько, Л. Кравець; Н. Непийвода; О. Пономарів; О. Сербенська; І. Ющук; та ін. Зокрема, Л. Мацько, Л. Кравець зазначають, що «вибір прийменників у більшості випадків визначається мовною традицією, але важливу роль відіграє також їх значення». П. Дудик акцентує, що «кожен прийменник якоюсь мірою фонетично й стилістично особливий, зовсім адекватно не може бути замінений іншим» (2005).

На основі матеріалів друкованих джерел ставимо за **мету розвідки** — проаналізувати і відрегулювати можливі в українській мові сполучення і ненормативні поєднання із прийменником *при*, подати перелік найчастіше вживаних прийменникових конструкцій, які, як правило, носії мови утворюють на російський кшталт, в усному та писемному мовленні.

Постановка проблеми. У системі конструкцій, що реалізують у сучасних російській та українській мовах просторове значення, окреме місце посідають синтаксеми з прийменником *при*. Вони спеціалізуються на вираженні семи «дія відбувається в безпосередній близькості від чого-небудь», яка органічно входить до семи «дія здійснюється поблизу просторової одиниці».

Р. Павлова вважає, що сполучення з прийменником *при* характеризувалися низькочастотністю і в давньоруській мові (1977). Функціональна інертність їх пояснюється, очевидно, тим, що в давньоруській мові виділене значення активно реалізували синтаксеми з родовим відмінком. Аналогічна картина спостерігається і в сучасній російській мові. Дещо іншу історію пережила форма *при* з місцевим відмінком в українській мові. Після того як прийменник у злився з прийменником *в* й «утратив значення спеціального засобу для передачі просторової близькості» (Слинько), прийменник *при* разом з *коло*, *край*, *кінець* розширив дистрибутивні можливості, що знайшло безпосереднє вираження в синтаксисі сучасної української мови. Отже, конструкції *при* і місцевий відмі-

нок, маючи в обох мовах спільний значеннєвий план, наділені деякими сполучувальними відмінностями.

Виклад основного матеріалу. Існують труднощі із вживанням прийменника *при*, особливо тоді, коли підшукуємо відповідник до російського *при*. «Нерідко переклад стає причиною засмічення української мови. Доволі часто трапляється таке в двомовних (зокрема російсько-українських) виданнях» (Пономарів, 2001, с. 130). Газети пишуть: Автор проекту і розробник нових тарифів пояснила, що *при укладенні угоди* з містом мешканцям будинку обов'язково надаватимуть 11 послуг (Експрес. — 2018. — 24 січ.); ...*при проведенні* подібних операцій вирішальним є чинник контролю... (Дзеркало тижня. — 2017. — 2 черв.); Конструкція такого пристрою громіздка, складна у виконанні, потребує великих площ *при експлуатації* (Дзеркало тижня. — 2017. — 16 черв.); *При виявленні порушень* на перший раз даємо рекомендації щодо їх усунення... (Подільський кур'єр. — 2009. — 25 черв.); До мобільного зв'язку першого покоління належала технологія FDMA, *при якій* на кожне голосове з'єднання виділявся один частотний канал (Дзеркало тижня. — 2007. — 7 лип.); *При нормальній кислотності шлунка*, вживати мед можна в будь-який час (Високий Замок. — 2009. — 10 верес.); ...брав активну участь у переговорному процесі *при укладенні різних контрактів*; Усе можливо *при нормальній організації роботи*... (Дзеркало тижня. — 2009. — 24 січ.); Середньостатистичний американець... завжди бажає тобі: «Гарного дня» і *при зустрічі* широко повідомляє: «Радий тебе бачити!» (Високий Замок. — 2009. — 30 квіт.); *При споживанні* смачної їжі в мозку людини виникає почуття задоволення (Подільський кур'єр. — 2016. — 28 трав.); Фахівці з турецького дослідного центру... розробили революційний матеріал, який *при нанесенні* на металеву поверхню перетворює об'єкт на невидимий (Експрес. — 2017. — 22 листоп.); *При взаємодії* з дорогоцінним мінералом кристал... набуває найдосконалішої форми... (Високий Замок. — 2016. — 9 листоп.).

Передусім необхідно виділити те, що в українській та російській мовах значення «вказівка на дію, яка відбувається в безпосередній близькості від чого-небудь» виражають дієслова буття (*бути, быть*), місце розташування в просторі (*стояти, сидіти, розташуватися, лежати, висіти; стоять, сидеть, расположиться, висеть*), конкретної фізичної дії (*зустрітися, збудувати, рити, сісти, вартувати, зрости, спинитися; зустрітись, искать, предьявить*), зорового та слухового сприйняття (*бачити, чути, почути; видеть, увидеть, слышать*), мовлення (*сказати, кричати, шепотіти; сказать,*

шептать, провозгласить). Серед іменників, що виконують роль залежного члена, виділяється дві групи. Першу з них утворюють субстантиви *вхід, вихід, в'їзд / уїзд, виїзд, (вход, выход, въезд, выезд)*: А хлопці з десятого ще й арку збудували *при вході* (І. Цюпа); Ще посявкали трохи, *стоячи* в черзі *при вході* (В.Яворівський); *При виїзді* з села дорога була *перекопана* ровом (О.Гончар); Послы упорно настаивали, чтобы *при въезде* в зал оберкамергер громогласно *провозгласил* царський титул (А. Толстой); ...мы как-то *встретились* с ней *при выходе* из института (Л. Леонов); А *при въезде* на улицу мы *остановились* (Ф. Гладков).

В українській та російській мовах синонімом прийменника *при* в конструкціях з детермінуючими субстантивами *вхід, вихід, в'їзд, виїзд (вход, выход, въезд, выезд)* зрідка виступає прийменник *на* і регулярно функціонує *біля* (укр.), *у* (около, возле) (рос.): *На виїзді* із балки кінь *поворухив* ніздрями (П. Панч); *На виході* *оглянувся* (М. Шолохов); *Дом стоял на выезде* из поселка (К.Паустовский); *Одного* такого дня Федько *сидів* на лавці *біля входу* у хірургічне відділення (І. Муратов); *У входу* в госпиталь *стояла* единственная машина (К. Симонов).

Уживання прийменника в системі просторових конструкцій. У конструкціях з прийменником *на* семантичний відтінок «безпосередня близькість від чого-небудь» нейтралізується, а в синтаксичних структурах з прийменником *біля* (коло) (укр.), *у* (возле, около) (рос.) він має менший ступінь близькості. Виділені субстантиви є за своєю природою семантичними лексемами, тому вони в свою чергу детермінують інші поширювачі. Іноді інформативна недостатність конструкції актуалізується макроконтекстом. Необхідно зауважити, що в утворюваних системах не завжди можна диференціювати значення. Якщо місце пояснювального члена займають дієслова із значенням буття чи місцерозташування предмета в просторі, синтаксичні структури репрезентують власне просторові відношення. Коли ж поширюваний компонент виражається дієсловами конкретної фізичної дії, зорового, слухового сприйняття, мовлення, план змісту характеризується синкретичністю: сема «простір» перехрещується із семою «час»: Гайдамаки *нагнали* його вже *при в'їзді* в село (Ю. Мушкетик) — *При въезде* в село Андрею Ивановичу *встретились* три тройки (Б. Можаяв) = «на місці в'їзду в село» + «під час в'їзду в село».

Другу групу формують іменники — назви більш або менш чітко обмежених просторів, окремих акваторій. У російській мові коло таких лексем максимально обмежене. Це, власне, субстантиви *дорога, долина, усть, впадение, слияние, река*, а також власні назви населених пунктів, «когда они обозначают место военных

действий, происходивших, как правило, в прошлом» (Волощак, 2003): *При дороге* *растет* ромашка (А. Сурков); *Торговое село* Медведево *стояло при реке* (В. Шишков).

В.Д. Уткін, беручи до уваги функціональну інертність словосполучень з прийменником *при*, говорить про те, що вони не можуть розглядатися як самостійні синтаксеми в системі просторових конструкцій (Уткін, 1966). З такою думкою важко погодитися, тому що вона суперечить конкретним фактам сучасної російської мови.

В українській мові лексико-семантичний діапазон пояснювальних компонентів є значно ширшим. Крім названих іменників, зустрічаються лексеми *долина, шлях, луг, окол, берег* та інші: *Внав при дорозі* та як зареву бугаєм (Ю.Яновський); *Я тут зросла при* гомінкій *оживній долині* (Г.Чубач); *Зашуміло* клен-дерево у гаю, *при лузі* (Л.Дмитерко); *Лежить* воно (село)... *при битім шляху* (Р.Купчинський); *Ой у лузі* та ще *при березі* *розвився* дубочок (Українська народна пісня).

Дослідники української та російської мов звертають увагу на те, що прийменник *при* в низці синонімічних йому прийменників *біля, побіля, коло, край, кінець, поряд, поруч, близько, поблизу, близько від, поблизу від, недалеко, недалеко від, неподалік, неподалік від, поряд з, поруч з* (рос. *возле, около, подле, близ, вблизи, вблизи от, близко от, поблизости от, недалеко от, недалеко от, неподалеку от, рядом с*) наділений семою «найбільша», «максимальна близькість» (Уткін, 1966). Показником є те, що в українській мові значення безпосередньої близькості, яке виражається прийменником *при*, може переростати в семантику контактності: *При боці* *мав* шаблю (Ю. Мушкетик). Функцію пояснюваного компонента в конструкціях такого типу найчастіше виконують ті дієслова, що мають сему «бути прикріпленими до чого-небудь» (*висіти, теліпатися*).

У російській мові конструкції з прийменником *при*, що містять у своєму складі іменники — назви більш чи менш обмежених просторів, сприймаються як застарілі (Волощак, 2003). Серед українських мовознавців існують різні погляди на функціональну природу синтаксеми *при*. Так, Л.А. Булаховський вважав, що «*при* з місцевим відмінком у значенні просторової близькості застарів і є типовим для фольклорної мови» (1951). На думку І.І. Слинька, ці семантичні структури ще вживані, але «мають переважно характер усно-розмовного засобу висловлювання, чим відрізняються від відповідних сполучень в російській мові» (1968). Синтаксемам *при* в українській мові притаманна біфункціональність: залежно від семантики поширювача вони виступають то як застарілі, то як загальнозживані.

Необхідно зауважити, що до складу аналізованих конструкцій входять також іменники на позначення установ, організацій, об'єднань людей за виробничою чи будь-якою іншою ознакою, осіб узагалі (школа, лікарня, університет, монастир, станція, штаб, мати, батько; школа, інститут, правління, кафедра, родителі, брат, отець): Я довго *при батькові не буду* (М. Стельмах); Уборщица тут, *при правленні, живе* (М. Шолохов). Специфіка таких конструкцій полягає в тому, що значення «просторової близькості від кого-, чого-небудь» займає периферійну позицію, в центральне місце відводиться семам «просторова належність» та «внутрішня залежність» (Ріпей, 2012).

Отже, українській та російській мовам властиві конструкції з прийменником *при*, які репрезентують просторові відношення. При зіставленні цих синтаксем простежується збіг загального змістового плану та лексико-семантичного діапазону головних компонентів. Разом із тим вони мають деякі розходження відносно лексико-семантичної наповнюваності та часткових семантичних відтінків з боку залежного члена. В українській мові склад детермінуючих членів не становить лексично замкненого кола і поповнюється новими словами, тоді як російській мові це не характерне. Широта дистрибуції сприяла, по-перше, виникненню в українській мові значення контактності, яке регулярно формується за допомогою дієслів, що ґрунтується навколо семи «бути прикріпленим до чогось», та іменників — назв частин тіла людини, найменування одягу; по-друге, утворенню синонімічного ряду *при і на*.

Таким чином, прийменник *при* вживають у конструкціях, які вказують на: близькість до якогось предмета (*при війську, при самій річці, при долині куц калини, при школі*), а також належність до певного складу, до когось (*представництво України при ЄС, свої думки тримати при собі*).

Типові помилки вживання прийменника *при*. Ознайомимось із типовими помилками вживання цього прийменника. Отож, випадки, коли його треба замінити прийменником *за*. Приклади: *при несприятливих умовах* — *за несприятливих умов*; *при Польщі* — *за Польщі* (у часи Польщі); *при наполяганні президента* — *за наполягання президента*; *при необхідності* — *за потреби*; *при сприянні* — *за сприяння*; *при підтримці народу* — *за підтримки народу*; *при всякій нагоді* — *за всякої нагоди*.

Приклади, коли прийменник *при* треба замінювати безприйменниковою конструкцією: *при розгляді справи* — *розглядаючи справу*; *при прийнятті рішення* — *приймаючи рішення*; *при кінці року* — *наприкінці року*; *при оцінці ситуації* — *оцінюючи ситуацію*; *при призначенні* —

призначаючи; *при бажанні* — *бажаючи*; *при писанні твору* — *пишучи твір*; *при підписанні договору* — *підписуючи договір*; *при здійсненні запланованого* — *здійснюючи заплановане*.

На прийменник *для* замінюємо у таких випадках: *при виробництві сиру* — *для виробництва сиру*; *при виготовленні деталей* — *для виготовлення деталей*.

Інші варіанти заміни прийменника *при*, коли його вжито ненормативно:

при спеці — *коли спека* або *у разі спеки*; *при настанні холодів* — *у разі похолодання*; *при зростанні показників виробництва* — *зі зростанням показників виробництва*; *при тому всьому* — *попри те все*; *при тому не сумував* — *попри те не сумував*; *при відкритті виставки* — *під час відкриття виставки*; *при всій скруті* — *хоч яка скрута*.

Отже, варто запам'ятати: *при* вживаємо, коли конструкції з цим прийменником вказують на близькість предмета чи особи, а також на належність до певного складу чи до когось.

Як зазначають мовознавці, прийменник *при* «доречно вживати у словосполученнях, що мають значення вказівки на наявність чогось поряд, а також вказівки на службу десь»: *бібліотека при заводі, залишити при штабі* (Мацько, 2007); *залишити при університеті, при дворі* (Великий тлумачний словник, 2007); позначають особу, яка має щось: *при мені були гроші, бути при грошах, при зброї* (Пономарів, 2001, с. 845), вказують на присутність когось: *при свідках, при сторонніх* (Непийвода, с. 121); з формою місцевого відмінка вказує на просторову близькість предмета: *Готель «Солоха» стояв при дорозі* (М. Томчанин с. 80); *Вода при березі* починала каламутитись і жовкнути... (за М. Коцюбинським); ...*читати при електричному освітленні* (Великий тлумачний словник, 2007); ...*обмежив шкалу світлових і кольорових відтінків, які можна спостерігати при місячному світлі* (П. Білецький); *Лежав при відчиненні вікна...* (Б. Лепкий). Т. Шевченко пише: «Три явори посадила сестра *при долині...*» (1989), «Як сон-трава *при долині* вночі розцвітає...» (1989), «Випровожала три поля, три милі, *прощалася при долині*» (1989), «І край шляху *при долині...*», «Громадою *при долині* його поховали...» (Шевченко, 1989, с. 55–56).

«Словосполученням російської мови з прийменником *при*, що вказує на обставини, умови, за яких що-небудь відбувається, в українській мові відповідають словосполучення з різними прийменниками або безприйменникові конструкції» (Мацько, 2007, с. 121). Зокрема, як зауважує Б. Антоненко-Давидович, «якщо в фразі мовиться про історичний або тривалий час із життя певної людини чи багатьох людей, тоді класика й народне мовлення вдаються до при-

йменника за»: Ото було за наших часів — Верді, Россіні... (Леся Українка); За Хмельницького Юрася пуста Україна звелася, а за Павла Тетеренка — не поправиться й теперенька...; За царя Панька, як земля була тонка (приповідка); Це було ще за життя мого батька (з живих уст) (Антоненко-Давидович, 1991); *при Хрущове* — за Хрущова (Всеволодова, 1982), *при Богдане Хмельницьком* — за Богдана Хмельницького (Ющук, с. 160–161). А також правильно вживати за цих умов (2007); *не при умові*, а за умови, не *при будь-яких обставинах*, а за будь-яких умов, не *при клопотанні*, а за умови клопотання (Всеволодова, с. 149). Російською мовою *при любой погоде*, а українською — за будь-якої погоди, російською *при жизни*, українською — за життя; *при условии выполнения обязательств* перекладаємо за умови виконання зобов'язань (Непийвода, с. 121), а *при помощи скальпеля* — за допомогою скальпеля (Ющук, с. 160–161).

У деяких випадках замість *при* треба писати *під час*, *з(із)*, *на*. Наприклад: *при исполнении служебных обязанностей* — під час виконання службових обов'язків, *при подписании договора* — під час підписання договору (Мацько, 2007, 121), *при Парижской коммуне* — під час Парижкої комуни (Ющук, 2002), *при внесении на розгляд* — під час внесення на розгляд, *при приватизации* — під час приватизації (Всеволодова, 1982); *при часах* — з годинником (Ющук, 2002), *при порівнянні виходить* — з порівняння виходить, *навіть при цих зв'язках* — навіть із цими зв'язками, *залишитися при керівному кріслі* — залишитися на керівному кріслі (Всеволодова, 1982).

Варто також використовувати підрядні речення чи дієприслівникові звороти: російською мовою *при наличии* — українською *коли (якщо) є*; *при отсутствии* — *коли (якщо) немає*; *при необходимости* — *коли (якщо) треба* (Непийвода, 1996); у фразях: *При слові «ключниця»* Зоя злісно стиснула губи (Леся Українка); *При такій інтенсивній праці* треба добре їсти (М. Коцюбинський); *При згоді* були люди можна поставити й описову конструкцію: *Коли почула слово «ключниця»...*; *Коли так інтенсивно працювати...*; *Коли згоджувалися...* у фразях: *При будівлянні клубу* ми застосували всі нові технічні досягнення; *При бажанні* цього можна досягти... варто було б сказати: *Коли будували (або — Будуючи)* клуб, ми застосували; *Коли є бажання (або — Бажаючи)*, цього можна досягти (Антоненко-Давидович, с. 167–168); російською мовою *при этих словах*, а українською — *скавши це*, російською *при принятии решения*, а українською — *приймаючи рішення* (Мацько, 2007, с. 121), російською *при звуке его голоса все оглянулись*, а українською — *почувши його*

голос, всі оглянулися (озирнулися) (2007). Неправильно *при порівнянні температур*, правильно *порівнюючи температури* (Всеволодова, 1982, с. 149). Замість російського *при* правильно вживати *не без (при деньгах — не без грошей)*, *після (при первых словах — після перших слів)*, *у разі (при обнаружении — у разі виявлення)* (Караванський, 1998, с. 459), *у випадку*. Щодо відмінності між словами *випадок* і *раз* Б. Антоненко-Давидович наводить такі приклади: *У цьому незвичайному випадку я вчинив би інакше* (бо тут мовиться про конкретну подію), але — *У такому разі я вчиню інакше* (бо конкретної події, як то було у попередньому реченні, вже не відчувається). Зрідка трапляється, що слова *випадок* і *раз* виступають у реченні як синоніми: можна сказати...*на випадок потреби* — *у разі потреби* (Антоненко-Давидович, 1991, с. 225). А також залежно від контексту правильно писати за (з) *допомогою* (російською *при помощи, с помощью* — українською *за допомогою чого, з чиею допомогою* (2007), *завдяки, внаслідок* (2007); *у процесі, зважаючи на, з огляду на* (Іванченко, 2012). Наприклад: Та не слід забувати, що від максимальної концентрації зусиль як парламенту (*при ухваленні вищезгаданих проектів законодавчих актів*), так і уряду (*при ґрунтовному опрацюванні аграрного питання на переговорах у Женеві*) залежить успіх переговорного процесу в цілому (Дзеркало тижня. — 2015. — 1 жовт.). У першому випадку *при* замінімо *під час*, а в другому — *у процесі*. У реченні *При усьому своєму ідеалізмі і нездатності запропонувати вирішення насущних проблем суспільств, що їх породили, вони, однак, породжують нові, цілком матеріальні проблеми* (Дзеркало тижня. — 2014. — 2 жовт.) *при*, на нашу думку, треба замінити з *огляду на* або *зважаючи на*.

У словнику складної лексики С. Караванський наводить ще такі переклади з російської мови: *при всей чьей бедности / скупости, даровитости* — *хай який хто бідний / скупий, обдарований*; *при всей его бедности* — *хай який він бідний*; *при всем чьем желении / уважении* — *хай як хто бажає / поважає*; *при первом появлении чего* — *щойно з'явиться*; *при том, что* — *тоді, коли, тоді, як*; *при том, что это факт* — *тоді, коли / тоді, як / це факт*; *при том, что я не пью* — *і це, що я не п'ю*; *при всем честном народе / компании* — *привселюдно* (Караванський, 1998, с. 459).

Отже, у вищенаведених реченнях прийменник *при* вжито неправильно. Правильно *під час* укладення угоди, *під час* проведення операцій, *у процесі* чи *під час* експлуатації, *у разі* виявлення, *коли* на кожне з'єднання виділявся один канал, *якщо* нормальна кислотність, *під час* укладення контрактів, *у разі* нормальної органі-

зації роботи або якщо нормальна організація роботи, під час зустрічі, під час споживання їжі.

Трапляються випадки, коли, щоб підшукати відповідник до російського *при*, довідкової літератури недостатньо. Наприклад, у реченні «...*при* нанесенні на... поверхню перетворює об'єкт на невидимий» літературний редактор не знає, чи це відбувається «у процесі», «під час» (можливо, поступово невидимими стають деякі частини об'єкта) чи «після», «внаслідок» (коли об'єкт покрили шаром матеріалу, а через деякий час він став невидимим). Так само виникає сумнів, коли «*при* взаємодії з дорогоцінним мінералом кристал... набуває найдосконалішої форми...»: «у процесі», «під час» чи «після», «внаслідок». Якщо редактори видавництва ці моменти узгоджують або під час розмови з автором, або на полях рукопису записують кілька варіантів, щоб автор, осмислюючи відредагований текст, вибрав правильний (точний) відповідник, то у літературних редакторів газет таких можливостей немає. Зважаючи на це, у вищенаведених реченнях замість *при* ліпше написати *якщо*, або *коли*, наприклад: ...*розробили революційний матеріал. Якщо його нанести на металеву поверхню, то об'єкт стає невидимим; коли кристал... взаємодіє з дорогоцінним мінералом, то набуває найдосконалішої форми.* Це дасть змогу точніше передати зміст, зосереджуючи увагу на умові (дії) та результаті, й уникнути здогадів читачів, коли ж саме відбувається описане. Адже «справжній газетний виступ... завжди зрозумілий читачам, бо прибраний у популярну форму» (Непийвода, 1996, с. 90). А використання прийменників *у процесі*, *внаслідок* передусім важливе у науковій літературі, де головну увагу звертають на логіку і точність викладу (Волощак, 2003).

Є труднощі із вживанням у газетних матеріалах словосполук *при тому*, *при цьому*. Великий тлумачний словник сучасної української мови подає *при цьому* — до то ж; одночасно (2007), до того [ж] — з наявністю додаткових ознак, дій, заходів і т. ін.; *крім того* (2007, с. 1458). *При тому*, *при цьому* — це росіянізми, що заважають думці. Досвідчені редактори радять: «Лиш тільки Ви відчуєте, що чуже слово, чужа думка входить у Ваше «я» боком, якось заважає Вам... не вкрапляйте її силоміць...» (Іванченко, 1970, с. 75). На наш погляд, словосполучки *при тому*, *при цьому* треба вилучати або замінювати правильними відповідниками. Наприклад, у реченні ...*влада повинна була б зосередити всі інтелектуальні зусилля, аби в результаті отримати не тільки чітко визначений стратегічний орієнтир, а й при тому своєрідну єднальну угоду...* (Дзеркало тижня. — 2018. — 19 січ.) «*при тому*» є зайве.

Як зайве «*при цьому*» у реченнях: *Але при цьому не додається, що у Варшаві стадіон має дев'ять рівнів* (Дзеркало тижня. — 2018. — 27 черв.); *Коли буде запроваджено новий ринковий податок замість традиційного ринкового збору, ціни справді зростуть... При цьому цілком може бути, що їх підвищення сприятиме зниженню конкуренції...* (Дзеркало тижня. — 2017. — 24 січ.); *Кожен пакет має певну вартість — абонентську плату. Але при цьому ціна кожної операції в пакеті значно вигідніша...* (Високий Замок. — 2009. — 30 квіт.). У реченні: *...опозиціонери втратили майже половину колишніх прибічників, і це при тому, що... територія... завжди була базовою...* (Дзеркало тижня. — 2017. — 13 жовт.) замість *при тому* вжили б *зважаючи на те*. У реченні *При цьому п'ята частина респондентів пов'язує підвищення цін із діями НБУ...* (Дзеркало тижня. — 2018. — 24 січ.) «*при цьому*» замінили б на «*зокрема*». А у реченнях: *При цьому стверджується, що...* (Дзеркало тижня. — 2018. — 7 берез.); *...видається, що за таких обставин головне завдання Вашингтона і Брюсселя в цій грі полягає в тому, щоб не втратити здобутих позицій і при цьому певним чином задовольнити вимоги ...* (Дзеркало тижня. — 2018. — 27 черв.) замість «*при цьому*» написали б «*водночас*». У реченні *Я не буду миритися з такими обставинами,...* — *заявив глава держави. При цьому він додав...* (Дзеркало тижня. — 2018. — 19 січ.) «*при цьому*» замінили б на «*також*», «*крім того*», «*водночас*». А речення *При цьому не сказано жодного слова про те...* (Дзеркало тижня. — 2018. — 27 черв.) перебудували б так: *Проте жодного слова не сказано про...*

Висновок. На підставі аналізу відповідних матеріалів можемо зробити висновок, що не варто поспішати вживати прийменник *при* в газетних текстах, художній, науковій і довідковій літературі. Потрібно перевірити правильність його використання за словниками і довідниками, проаналізувати контекст. Бо «єдино потрібне слово має зайняти єдино потрібне місце. Інакше допускається неточність у змісті думки» [7, с. 303]. З огляду на важливість проблема ненормативного вживання слів і словосполук у відповідних матеріалах потребує подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

- Антоненко-Давидович Б. (1991). Як ми говоримо. — К.: Либідь, — 256 с.
- Булаховський Л.А. (1951). Курс сучасної української літературної мови : Синтаксис. — К. : Рад. школа, 520 с.
- Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) (2007). [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — Київ-Ірпінь : ВТФ «Перун».

- Вихованець І. Р. (2004). Теоретична морфологія української мови : академ. граматики укр. Мови.; за ред. І. Вихованця. — К. : Унів. вид-во «Пульсари».
- Всеволодова М.В. (1982). Способы выражения пространственных отношений в современном русском языке.— М. : Русск. язык, — 325 с.
- Волощак М. (2003). Неправильно—правильно. Довідник з українського слововживання : за матеріалами засобів масової інформації. — [2-ге вид., доп.]. — К. : Просвіта, 160 с.
- Дудик П. С. (2005). Стилїстика української мови : навч. посіб. — К. : ВЦ «Академія», — 368 с.
- Іванченко Р. Г. (1970). Літературне редагування : навч. посіб. — К. : Ред.-вид. відділ Книжкової палати УРСР, — 366 с.
- Караванський С. (1998). Російсько-український словник складної лексики. — К. : ВЦ «Академія», — 712 с.
- Мацько Л. І. (2007). Культура української фахової мови : навч. посіб. — К. : ВЦ «Академія», — 360 с.
- Непийвода Н. Ф. (1996). Сам собі редактор. Порадник з української мови.. — К., — 260 с.
- Павлова Р. (1977). Пространственные конструкции в древнерусском языке в сопоставлении с древнеболгарским языком. — София : БАН, — 239 с..
- Пономарів О. (2001). Культура слова: Мовностилїстичні поради : навч. посіб. [2-ге вид., стереотип.]. — К.: Либідь, — 240 с.
- Ріпей М. (2012). Мовленнєві неточності на сторінках газет. // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. Журналістика. — Вип. 36. — С. 287–293.
- Слинько І.І. (1968). Дослідження з синтаксису української мови за пам'ятками XIV–XVIII ст. (місцево-просторові зв'язки). — Львів : Вид-во Львів. ун-ту, — С. 66.
- Уткин В.Д. (1966). Синонимические словосочетания с пространственным значением в современном русском языке // Вопросы морфологии и синтаксиса современного русского языка. — Новосибирск, — С. 211–239.
- Шевченко Т. Г. (1989). Повне збір. тв. : [у 12 т.] / Тарас Григорович Шевченко. — К. : Наук. думка, — Т. 2. Поезія. — 592 с.
- Ющук І. П. (2002). Практикум з правопису української мови. — К. : Освіта, — 254 с.

В. ТЫМКОВА

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ПРЕДЛОГА ПРИ В УКРАИНСКОМ И РУССКОМ ЯЗЫКАХ

В предлагаемом исследовании на основании материалов печатных источников проанализировано и отредактировано возможные в украинском языке сочетания и ненормативные соединения с предлогом *при*, предоставлено перечень наиболее часто употребляемых конструкций с предлогами, которые как правило, носители языка производят на русский манер, в устной и письменной речи. Указано, что во время испол-

зования рассматриваемого предлога, необходимо, анализируя контекст, проверить его употребление за словарями и справочниками. Обращено внимание на неправильное использование руссизмов «*при том*», «*при этом*» в украинском языке.

Ключевые слова: правильно; неправильно; материалы изданий; варианты; сочетания с предлогом; украинский и русский язык.

V. TYMKOVA

USAGE OF PREPOSITION «PRY» IN UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

In the proposed exploration, on the basis of materials, analyzed and edited possible combinations in the Ukrainian language and non-normative combinations with the preposition «*pry*», with a list of the most commonly used prepositional constructions, which, as a rule, native speakers form by the Russian type, in oral and written speech. It is noted that when using this preposition, it is worth checking its usage in dictionaries and reference books, to analyze the context. The attention is focused on the misuse of Russians «*pry tomu*», «*pry tsiomu*».

Key words: correct; wrong; materials of editions; matches; combinations with prepositions; Ukrainian and Russian languages.

V. TYMKOVA

USAGE OF PREPOSITION “PRY” IN UKRAINIAN AND RUSSIAN LANGUAGES

Prepositions are important text means. They add any combination of words a certain stylistic meaning. Each language has its own peculiarities in the use of prepositions. Even in such languages as Ukrainian and Russian prepositions are used differently. And due to lack of knowledge of Ukrainian prepositional models, there is a large number of mistakes in the usage of a preposition, especially in structures with a preposition “*pry*”. Therefore, in the article using materials of references possible connections and non-normative combinations with prepositions have been analyzed in the Ukrainian language, while the list of most commonly used prepositional structures, which, as a rule, native speakers form using the Russian type, in oral and written speech, is represented.

In the system of constructions, which are implemented in the modern Ukrainian and Russian languages, syntaxes with a preposition “*pry*” plays a significant role. They specialize in expressing the word “action occurs closely to something”, which organically means the word “action is carried out near the spacious unit.” It is highlighted that in the Ukrainian and Russian languages the meaning of “an indication of an action that occurs in the immediate vicinity of something” expresses the verbs of

being (“buty”; “byt”), the location in space (“stoiaty”, “sydity”, “vysity”; “stoiat”, “sydet”, “vyset”), specific physical action (“zustritysia”, “zbuduvaty”, “ryty”, “sisty”; “vstretytsia”, “iskat”, “prediavyt”), visual and auditory perception (“bachyty”, “chuty”; “videt”, “slyshat”), etc.

Among the nouns that form the role of a dependent member, there are two groups. The first of these is the substantivities “vkhid”, “vykhid”, “v’izd” and the like. The second group is formed by nouns – the names of more or less clearly bounded or separate spaces: “doroha”, “dolyna”, etc.

There are difficulties in the usage of the preposition “pry”, especially when looking for an equivalent to the Russian “pri”. Often the translation causes a clogging of the Ukrainian language. The article presents typical mistakes in the usage of the preposition in the Ukrainian language, it is noted in cases where it should be replaced by prepositions: “za”, “dlia”, “z (iz)”, “pid”, “chas”, “na”, using

without prepositional construction, other variants of the prepositional exchange when it is not used normatively. Attention is drawn to the incorrect usage of Russisms “pry tomy”, “pry tsomu” in the Ukrainian language.

Consequently, on the basis of the analysis of the relevant materials, one can conclude that it is not necessary to use the preposition randomly in the newspaper texts, the science fiction literature. It is necessary to check the correctness of its writing in dictionaries and reference books, to analyze the context, because “the only word you need to take is the only place you need. Otherwise, inaccuracy in the content of a thought is allowed”, P. Dudyk says. The essential problem of the abnormal usage of words and phrases in relevant materials needs to be investigated in further research.

Стаття надійшла до редакції 15.02.2019